

İ Farsça eser hekimbaşı Hasan Efendi (ö. 1733) tarafından *Gunyetü'l-muhas-silîn fi tercemeti't-Tuhfeti'l-mü'minîn* ismiyle Türkçe'ye çevrilmiş ve bu tercüme Osmanlılar döneminde çok meşhur olmuştur; İstanbul ve Avrupa kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmaktadır. Bu eserin aslı 1850-1867 yılları arasında İran'da üç defa basılmış, Fransız rahibi Ange de la Brosse tarafından Latince'ye yapılan çevirisi de daha önce Paris'te *Pharmacopoea Persica* adıyla yayımlanmıştır (1681).

BİBLİYOGRAFYA :

H. Schelenz, *Geschichte der Pharmazie*, Berlin 1904, s. 276; C. Elgood, *A Medical History of Persia and the Eastern Caliphate*, Cambridge 1951, s. 272; Bedi N. Şehsuvaroğlu, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul 1970, s. 280; M. Levey, *Early Arabic Pharmacology*, Leiden 1973, s. 72; a.m.f. — Nûri el-Hâlidî, "el-Kimyâ' fî akrâbâzîn es-Semerķandî", *Ebhâs*, XVII/1, Beyrut 1964, s. 34-44; a.m.f., "Akrâbâzînü's-Semerķandî", *el-Meşriķ*, LVIII/4-5, Beyrut 1964, s. 411-420; Muhammed Züheyr el-Bâbâ, "el-Akrâbâzînât ev desâtîrül-edviyeti'l-'Arabîyye", *Proceedings of the First International Symposium for the History of Arabic Science*, Halep 1977, I, 575-619; Turhan Baytop, *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul 1985, s. 70; J. Lippert, "Akrabâzîn", *İA*, I, 271-272; B. Lewin, "Akrâbadhîn", *EI²* (İng.), I, 344-345.

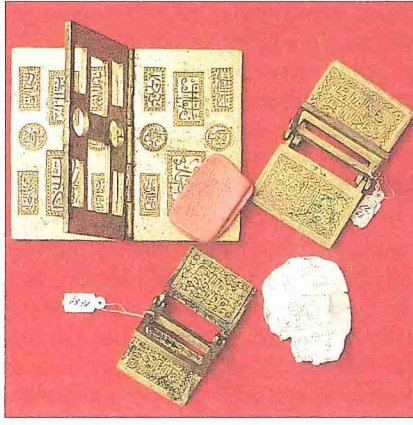
TURHAN BAYTOP

AKRÂS

(الأقراص)

İslâm tıbbında pastil ve tabletlere verilen isim.

Akrâs, Arapça kurs "yassı yuvarlak, değirmi" kelimesinin çoğul şekli olup tıp ve eczacılıkta, ağızda emilen veya yakılarak tütsü halinde kullanılan ilâçların adıdır; bugünkü karşılığı "pastil" ve "tablet / komprime"dir. **Akrâbâzîn***'lerde pek çok akrâs terkibi kayıtlıdır. İbn Sînâ da *Ḳânûn*'unda, o dönemde revaçta olan **gül**, **eskûlap** (esculape), **kâfur**, **mahmûde** ve **yıldız** adlarıyla anılan kursların terkîp şekillerini ve tedavi alanlarını vermiştir. XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlılar tarafından da kullanılmaya başlanan akrâs, önceleri Uzakdoğu ülkelerinden getirilmiş ve çok yüksek fiyatlarla satılmıştır. Bunların en tanınmışları, Çin'den gelen ve terkibi kil olan "tenzu kursları" ve "tîn-i mahtûm"lardır (mühürlenmiş kil). Zamanla Osmanlı hekimleri de değişik terkîpli kurslar yaparak tedavi alanında kullanmışlardır.

Akrâs kalıpları (Topkapı Sarayı Müzesi, Hekimbaşı Odası)

Akrâs hazırlamak için, etkili madde nin tozu nişasta ve kitreye karıştırıldıktan sonra güzel kokması için gülsuyu ve sümbül suyu ilâve edilerek hamur haline getirilir. Elde edilen hamur ince bir tabaka halinde açılıp istenilen büyüklüklerde kare veya baklava dilimi şeklinde kesilerek yahut değirmi, beyzî ve yıldız biçimindeki kalıplara dökülerek gölgede kurutulur. Kalıplanmış kursların üzerinde genellikle yazı bulunurdu. Topkapı Sarayı'nın hekimbaşı odasında, saray mensuplarına ilâç hazırlamakta kullanılmış olan üzeri yazılı kalıplar muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sînâ, *el-Ḳânân fi't-tıbb*, Bulak 1294 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Fıkr), III, 1; A. Süheyl Ünver, *Tenzu Kursları*, İstanbul 1960; J. Lippert, "Akrâs", *İA*, I, 272-273.

TURHAN BAYTOP

AKREB

(الأقرب)

Bilhassa vakıf, miras ve velâyet gibi akrabalık bağıyla yakından ilgili konularda öncelikle hak ve yetki sahibi kimseyi ifade eden bir fıkıh terimi.

Kelime olarak "en yakın, daha yakın" mânasına gelen **akreb**, vakıfta, vakıf yapan kimseye nesep ve akrabalık bakımından en yakın kimse için kullanılır. Vakıf konusunda akrebdan kastedilen, vakıf yapana mirasçı oluş bakımından değil, nesep bakımından yakın olan kimse dir. Çünkü mirasta nesepten ayrı hususlar da söz konusudur. Buna göre ak-

reble ilgili olarak şu esaslar tesbit edilmiştir: a) Vakıf yapana en yakın kimse, başta onun fer'i, sonra da aslıdır. Meselâ oğul veya kız, baba ve anadan, onlar da dededen önce gelir. b) Vakıf yapanın aslı, fer'in fer'inden yakındır. Buna göre baba, oğlun oğlundan önce gelir. c) Vakıf yapanın fer'i, aslın fer'inden yakındır. Nitekim oğul kardeşe tekadüm eder. d) Vakıf yapana bir derece ile intisap eden, iki derecede intisap edenden yakındır. Meselâ kızın kızı, oğlun oğlundan önce gelir.

Buna göre, bir kimse vakfının gelirini akrebine ve ardından fukaraya şart kılarsa, yukarıda belirtilen öncelik sırasına göre hayatta bulunan yakını buna hak kazanır. Aynı yakınlık derecesinde bulunanlar birden fazla iseler eşit hakka sahip olurlar. Bu konuda kadın erkek farksızdır. Bunlardan birisi vefat ettiğinde hissesi diğerlerine değil, fakirlere intikal eder. Hepsî öldüğünde tamamı fakirlerin olur. Ancak vakfeden "el-akreb fe'l-akreb" (en yakını, sonra en yakını) şeklinde sırasıyla sonra gelen yakınlarını şart koşmuşsa hak onlara, onlar da kalmayınca fakirlere intikal eder.

Vakıf konusundan ayrı olarak, ilgili kimse üzerinde akrabalık yönünden velâyet hakkının söz konusu olduğu nikâh, **hidâne***, cenazenin yıkanması, namazının kıldırılması vb. konularda da "el-akreb fe'l-akreb" kaidesi geçerli olup ilgili kimse üzerinde velâyet hakkına sahip olan yakınları arasında bir öncelik sırası söz konusudur. Ancak bu velâyet hakları olduğu konuya göre farklılık arzettiği gibi mezheplere göre de değişmektedir.

"el-Akreb" kaidesinin geçerli olduğu bir başka husus da **hacb***'dir. Fukaha hacb ile ilgili olarak iki genel kaide koymuştur: a) Bir mirasçı vasıtasıyla ölüye ulaşan kimse, o mirasçının hayatta olması halinde mirastan mahrum kalır. Bu kaide bütün **asabe*** mirasçılara ve **ashâbü'l-ferâiz***'in çoğuna şamildir. b) Nevi ve vasıf ortaklığı ile ölüye mirasçı olanlardan derece bakımından yakın olan uzak olanı mirastan mahrum eder. Öncekinden daha kapsamlı olan bu kaide asabe ve ashâbü'l-ferâizin hepsine şamildir.

Akrabaya vasiyet konusunda fukahadan bazıları "el-akreb fe'l-akreb" prensibini esas aldığı gibi, **zevi'l-erhâm***'in mirasçı olması hususunda da bazı hükümler derece yakınlığını esas almışlardır.